

УДК 378.018.8.011.3-051:159.955-026.15
DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-19>

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ГНУЧКА НАВИЧКА В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Степанова Наталія Михайлівна

кандидат філософських наук, доцент,
заступник з наукової роботи директора Навчально-наукового інституту
педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0002-6842-629X
e-mail: Stepanova76@ukr.net

Стаття присвячена визначенню ролі креативності, як гнучкої навички, в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів. Аналізуючи спектр Топ-навичок-2030 для сучасної людини, авторка приходить до висновку, що за останнє десятиліття креативність входить у цей перелік і вважається однією з найнеобхідніших. Визначено, що креативність являє собою систему компетенцій, які характеризують цю навичку через уміння генерувати нові, нестандартні ідеї, знаходити інноваційні рішення в традиційних ситуаціях. Креативність, із педагогічної точки зору, вважається одним із чинників обдарованості особи й залежить як від її особистісних якостей, так і від соціальних умов життєдіяльності. З психологічної точки зору, креативність дотична до формування творчої «Я-концепції» (Creative self), що вказує на можливості кожної людини «творити саму себе». А в сукупності – це складова важливого процесу розвитку кожної особистості впродовж всього життя, який направлений на соціальну співпрацю, підтримку продуктивних міжособистісних стосунків, становлення індивіда, як особистості та його професійної самореалізації.

Зазначено, що в умовах соціальних викликів сучасного суспільства, роль креативності, як гнучкої навички, постійно зростає. Відтак, необхідність її в професійній підготовці майбутніх педагогів не викликає сумнівів. Аналізуючи освітньо-професійні програми спеціальностей «012 Дошкільна освіта» та «013 Початкова освіта» (саме професійна підготовка майбутніх вихователів та учителів початкових класів є в фокусі наукової розвідки), авторка підкреслює, що серед освітніх компонентів мають бути курси, під час вивчення яких у здобувачів освіти, майбутніх педагогів, розвивалася креативність. Ураховуючи інтегрованість та наскрізний характер самої навички, методики та техніки щодо її розвитку можуть бути направлені на удосконалення когнітивних навичок, розвиток критичного мислення та уміння знаходити нестандартні рішення в поставлених завданнях. Окрім цього адаптивність та гнучкість, які є складовими креативності, дозволять збалансувати емоційний стан та справитися зі стресом. А в професійній діяльності ця навичка є основою генерування нових ідей та впровадження інновацій у практику.

Ключові слова: креативність, творчість, гнучкі навички, навички «4 К», професійна підготовка майбутніх вихователів та учителів початкових класів.

CREATIVITY AS A FLEXIBLE SKILL IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

Nataliia Stepanova

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

This article explores the role of creativity as a soft skill in the professional training of future educators. Analyzing the spectrum of Top Skills 2030 for the modern individual, the author concludes that creativity has consistently been included in this list over the past decade and is considered one of the most essential skills. Creativity is defined as a system of competencies that manifest through the ability to generate new, unconventional ideas and find innovative solutions in traditional situations.

From a pedagogical perspective, creativity is regarded as a key factor in individual giftedness and is influenced by both personal qualities and social conditions. From a psychological standpoint, creativity is linked to the formation of the Creative Self, which reflects an individual's ability to "create oneself." Collectively, creativity is an integral component of lifelong personal development, fostering social collaboration, productive interpersonal relationships, individual identity formation, and professional self-actualization.

In the face of modern societal challenges, the role of creativity as a soft skill is continuously growing. Therefore, its necessity in the professional training of future educators is unquestionable. Examining the

educational and professional programs for the specialties 012 Preschool Education and 013 Primary Education (which focus on the training of future preschool and primary school teachers), the author emphasizes the importance of including courses aimed at developing creativity among students. Given the integrated and cross-cutting nature of this skill, methodologies and techniques for fostering creativity should focus on enhancing cognitive abilities, developing critical thinking, and solving problems through innovative approaches.

Moreover, adaptability and flexibility – integral components of creativity – help individuals maintain emotional balance and manage stress effectively. In professional practice, creativity serves as the foundation for generating new ideas and implementing innovations.

Key words: *creativity, creativity development, soft skills, professional training of future preschool and primary school teachers.*

Постановка проблеми. Суспільні виклики сучасності не залишають осторонь освіти. Її реформування має відбуватися відповідно до стратегічних перспектив, починаючи з професійної підготовки майбутніх освітян до форм та методів організації освітнього процесу. Розглядаючи такий важливий сегмент, як ринок праці та його перспективи, приходимо до висновку, що професія учителя є затребуваною й на найближчу перспективу у цьому професійному кластері зміни не передбачаються (Звіт про майбутнє робочих місць. 2020). Проте, враховуючи стрімкий розвиток цифрових технологій, входження ШІ в сучасне життя суспільства, визначаємо, що потенційні масштаби переміщення працівників із одних робочих місць на інші з кожним роком зростають. А від так зростають і вимоги до професійності кожного окремо взятого працівника. Отримана освіта чи професійна кваліфікація не може бути «остаточною» чи «разовою». Кожний з нас має бути готовим, що отримані знання, уміння, навіть цінності та ставлення – це лише невелика частина «соціального капіталу» особи, яка має бути здатною до продовження збагачення новими знаннями, уміннями, ставленнями, яке окреслюється філософією – навчання впродовж життя. А для цього потрібно володіти, як ефективними стратегіями для розширення можливостей переходу від роботи, що занепадає, до робочих місць, що з'являються, так і мати власний набір гнучких навичок, які допоможуть вирішити поставлені завдання. Однією з таких навичок є креативність, яка розглядається, як Топ-навичка для сучасної людини, так і є важливою в професійній діяльності педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність професійної підготовки майбутніх учителів є темою важливою й постійно обговорюваною в наукових колах, особливо в умовах сучасних освітніх викликів. Реформування вітчизняної освіти, зокрема з введенням у практику ідей концепції «Нова українська школа» (Концепція «НУШ»), окреслює кілька ключових аспектів, які безпосередньо стосуються професійної підготовки та практики педагогів.

У працях відомих філософів, психологів, педагогів знаходимо роздуми щодо започаткування змін в освітньому середовищі, які фокусуються

на питаннях ролі учителя, як агента змін, та впровадженні новітніх технологій в освітній процес (І. Бех, А. Вакуленко, А. Вербицький, І. Дичківська, І. Зязюн, В. Кремень, С. Сисоєва, С. Смолюк та ін.). Особливу увагу приділяють впровадженню компетентнісного підходу в навчання, й зокрема розвитку професійної компетентності самого педагога (Н. Бібік, Л. Ващенко, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, І. Єрмаков, О. Пехота, О. Пометун, О. Савченко та ін.).

Багато дослідників пов'язують рівень професійності майбутніх педагогів із важливістю володіння ними сучасними методиками викладання (С. Вітвицька, І. Зязюн, Н. Зоріна, В. Каплінський, М. Фіцула та ін.). Проте, зростаючі вимоги до вчителя, не залишають осторонь питання його професійної підготовки. Якщо сьогодні вчителя бачать не лише носієм знань, а й наставником, фасилітатором, психологом, навіть помічником, то збільшується увага не стільки до його професійних навичок (hard skills), стільки до гнучких (soft skills), серед яких так звана «Четвірка» є найактуальнішою – комунікація, критичне мислення, креативність та командна робота (навички «4 К»).

Аналіз наукової літератури показує, що питання, пов'язані з розвитком креативності, як навички в професійній підготовці майбутніх педагогів, є в фокусі досліджень і зарубіжних науковців (Е. Пол Торранс, Кеті Гоф, Н. Гекден Кайя та ін.).

Таким чином, **метою статті** є теоретично обґрунтувати та підтвердити на практиці важливість розвитку креативності, як гнучкої навички, в професійному становленні майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняних нормативно-правових документах про освіту чітко окреслена її мета, яка фокусується на «всебічному розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей...» (Закон України «Про освіту»). Із цитати ми визначаємо, що всебічний розвиток особистості включає її творчі здібності та таланти. Проте у вітчизняній педагогічній практиці досить часто зустрічаємо «розвиток творчості» та «розвиток креативності», які вживаються як ідентичні поняття.

Зазначимо, що креативність і творчість є популярними об'єктами досліджень, як у філософії, психології, так і педагогіці, особливо в минулому столітті. Але потрібно віддати належне дослідникам, що все ж таки в науковому дискурсі існує чітке розмежування цих понять.

Креативність і творчість поняття схожі, але не тотожні. У сучасних наукових дослідженнях з'ясуванням змісту, суті та порівнянням цих дефініцій займаються як вітчизняні (С. Дімітрова-Бурлаєнко, І. Зязюн, Т. Красило, Н. Рибка, Л. Ткаченко та ін.), так і зарубіжні вчені (Дж. Гілфорд, Н. Кайя, К. Роджерс, М. Столфер, Е. Торренс та ін.). Їм не дивлячись на велику кількість визначень, відмінностей більше, ніж схожості. Але тоді чому виникла термінологічна плутанина. Допомогти в нашому пошуку зможе звернення до тлумачного словника англійською мовою, у якому креативність – *creativity* і творчість – *creation* справді мають однаковий корінь – *crea*, що перекладається як «створення» чогось нового (Cambridge Dictionary). Хоча потрібно відзначити, що в англійській мові творчість має ще одне тлумачення – «*art*», яке в більшості випадків українською означає «мистецтво».

Хоча у цих двох понять є спільне, що тлумачиться як «створення чого нового», ми суголосні з вченими, які вживають поняття креативності, у сенсі здатності особи генерувати нові, оригінальні ідеї, шукати варіанти вирішення будь-яких проблем, поєднувати відоме у нестандартний спосіб і отримувати щось інше, нове, навіть інноваційне (Кауа, 2021, с. 39). Тоді як творчість є процесом реалізації різних ідей, в тому числі й креативних, які трансформуються в художню чи змістову форму (живопис, скульптура, дизайн, музика, література та ін.). У цьому випадку ми можемо зробити наступний висновок, що креативність – це навичка, яку потрібно розвивати, й яка може стати «індикатором» прихованого потенціалу особистості. У разі розвитку креативності формуватиметься сукупність інтелектуально-творчих здібностей (креативний капітал), які кожна людина може використати у власній діяльності.

А творчість – це процес, діяльність, яка більше дотична до обдарованості, таланту, геніальності. Прикладом цього є творіння всесвітньо відомих, геніальних митців різних епох – Леонардо да Вінчі, Людвіга ван Бетховена, Антоні Гауді та багато інших, які залишили по собі унікальні творчі спадки. Талантом чи геніальністю, по суті, керувати важко, а от процес розвитку креативності, як гнучкої навички, може цілеспрямовано протікати під впливом педагогічного чинника.

Реформування сучасної професійної освіти майбутніх педагогів передбачає створення оптимальних умов для їх становлення як фахівців. Серед її основних завдань є створення умов для

розвитку їх інтелектуально-творчих здібностей, що має особливе значення. Одним із важливих показників результативності освоєння майбутніми педагогами освітніх професійних програм (для прикладу ми взяли дві освітніх програми ОС «бакалавр» спеціальностей «012 Дошкільна освіта» та «013 Початкова освіта», які викладаються в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького) є їх готовність і спроможність до продукування креативних ідей та творчої реалізації себе в професії.

Креативний потенціал майбутнього педагога відображає ступінь його можливостей у творчій самореалізації педагогічної діяльності. Розвиток людського капіталу, як потенціалу особистості, в здобувачів вищої освіти, майбутніх вихователів та учителів початкових класів, у процесі професійної підготовки забезпечить потреби суспільства в креативних педагогах, які здатні стати активними учасниками інновацій.

Досить предметним для розкриття нашої теми є звернення до педагогічної спадщини класика Василя Олександровича Сухомлинського. У настановах «Сто порад учителеві» ще в середині ХХ століття актуальними до нашого часу є поради директора Павлівської школи молодим фахівцям. Василь Олександрович був переконаний, що кожен учитель має створити «індивідуальну творчу лабораторію», в якій він конструюватиме власний досвід (Сухомлинський, 1976, с. 412–416). Початок такої «лабораторії» має бути закладений ще під час здобуття професійної освіти, адже знайомство з різними інноваціями відбувається в ЗВО, а потім лише розвиватися й примножуватися на практиці.

Також ми вважаємо, що майбутніх педагогів потрібно не лише ознайомити з феноменом «креативності», а й розвивати цю навичку. Тут можуть бути задіяні різні техніки, способи, інструменти. Наприклад, підбирати завдання, де будуть поєднані словесні, візуальні, цифрові та логічно-пошукові методи, а саме виконання сприятиме розвитку умінь виявляти проблему, визначати її актуальність, окреслювати важливість, виставляти пріоритети, генерувати ідеї та ін. Все це в сукупності формуватиме банк педагогічного досвіду та сприятиме креативному розвитку особистості.

Управління процесом розвитку креативним потенціалом особистості майбутнього педагога передбачає акцент на складові креативності в організації освітнього процесу. А це ставить особливе завдання перед викладачами ЗВО. У фокусі їхньої уваги мають бути розвиток креативного мислення, творчої уяви, навіть фантазії. А сама організація освітнього процесу має бути побудована таким чином, щоб майбутні педагоги мали можливість осмислювати кожен вид освітньої діяльності з точки зору проблеми власного розвитку.

У зв'язку з цим у роботі з майбутніми педагогами особливе значення набувають інтегровані техніки чи методики, які можуть поєднувати психологічну, педагогічну, соціальну, філософську складові. Реалізація такого підходу в навчанні може бути забезпечена в рамках вивчення, як обов'язкових освітніх компонентів, так і рядом дисциплін варіативної частини навчального плану. Інтегровані методики мають величезний потенціал не тільки для знаннєвої складової професійності майбутніх педагогів, а й для розвитку їхнього критичного та образно мислення, емоційного інтелекту, уяви, пам'яті, фантазійності тощо. Знайомство майбутніх педагогів із арсеналом інтегрованих технік з точки зору їх можливостей в організації викладання курсів у початковій школі чи проведення занять в закладі дошкільної освіти є значним компонентом єдиної системи діяльності ЗВО щодо розвитку креативного потенціалу особистості. Продемонструємо можливості застосування інтегрованих методик у навчанні на прикладі деяких завдань, призначених для підготовки майбутніх вихователів та учителів початкових класів.

Навчальний кейс «Горіхи». Під час проведення уроку чи заняття доречно використати наочний матеріал, яким стануть різні види горіхів (арахіс, волоський, кокос, каштан, жолудь, кеш'ю, фундук та ін.). Навчальний кейс можна «наповнити» різними методиками, серед яких є інтегрована вправа «Я знаю – хочу дізнатися – дізнався /-лася»:

– *я знаю* (задіяні методи можуть бути: словесні (розповідь, повідомлення, загадка), візуальні (ілюстрація, демонстрація), проблемні (із мішечка чи коробки на дотик визначити й назвати горіх) та ін.;

– *хочу дізнатися* (мотиваційні («*а ти задумався /-лася над тим...*»), пізнавальні («*передивившись відео, я вперше дізналася про...*»));

– *дізнався /-лася* – для мене це було цікавим, я про це не знав /-ла, почув /-ла вперше та ін.

Для зацікавлення можна підібрати кілька відео, як ростуть різні горіхи, як їх використовують різні народи, що з них можна виготовляти, в чому їхня користь тощо. У тій частині доречно запитати здобувачів, чи були в їхньому досвіді нестандартні використання горіхів? Якщо так, нехай поділяться своєю історією.

Для розвитку образного мислення та естетичних смаків традиційно використовують розмальовки. Проте в нашому випадку традиційні інструменти – олівці, фломастери, пензлик можна замінити на малювання фарбами, але пальчиком чи вушними паличками. Або ж взагалі застосувати техніку «висипання крупами» малюнку.

Для розвитку критичного мислення, уяви й фантазії варто запропонувати здобувачам освіти уявити себе «горішком» (яким?, чому?, яка від

такого тебе користь для оточуючих?) або скласти казку й придумати її назву.

Для перевірки отриманих знань можна скласти кілька вправ за допомогою навчальних застосунків Wordwall, Learning App чи ін. Іншими словами, навчання креативністю не зіпсуєш.

Методичний прийом сторітелінгу. Незвичайна назва прийому, який має надзвичайно велике педагогічне навантаження. Назва сторітелінг об'єднує в собі дві частини – «story» – історія й «tell» – розповідати, що в сукупності є Storytelling й означає розповідання історій. Проте це не проста форма донесення інформації до слухача. Від звичайних, навіть зворушливих, цікавих чи смішних історій, сторітелінг відрізняється повчальними форматами, які дозволяють в продовження почутого сформулювати власні судження чи розвинути варіанти вирішення проблеми.

Уперше сторітелінг, як методика, була описана Девідом Армстронгом, який переконав читача, що розповідь історії, а особливо з власного досвіду, діє набагато ефективніше, а ніж директиви, настанови чи приписи (Бондаренко Н., 2019, с. 131). Сьогодні сторітелінг використовують в різних галузях, особливо в економіці та освіті. Варто відзначити, що в 2006 році цей метод назвали «найкращою бізнес-ідеєю». А найвідоміші компанії світу Apple, Microsoft, Procter & Gamble, Disney, Nike, Motorola та ін. використовують інструменти сторітелінгу для навчання коучів, консультантів, піар-менеджерів, маркетологів у бізнес-середовищі.

У освіті методику сторітелінгу, як правило, використовують для розвитку критичного мислення. Наша власна практика – використання сторітелінгу, як методики для мотивації, зацікавлення, навчання, розв'язання проблем, пошуку альтернативних рішень, запобігання повторення помилок тощо, вказує на його ефективність і оригінальність (Степанова, 2024, с. 1180). Ми повністю погоджуємося з зарубіжними дослідниками С. Брайнтом, Г. Вілсоном, Д. Соул та ін., що історія сторітелінгу «утримує» увагу здобувачів протягом всього часу обговорення, створює освітню інтригу, активізує розуміння цінностей у житті людини, що, в свою чергу, закладає основи креативного та критичного мислення (Sole D., Wilson D., 2002).

Під час викладання таких курсів, як «Громадянська освіта та права дитини», «Критичне мислення та креативний розвиток особистості» (спеціальність «012 Дошкільна освіта»), «Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ», «Проектні технології в початковій школі» (спеціальність «013 Початкова освіта») ми практикуємо розповіді історій, які мають не лише мотиваційну складову, а й повчальний зміст.

Напевне, історія, яку пам'ятають найбільше, називається «Скільки коштує відерце чорної

смородини». У ній мова йде не про смородину чи ціну на цю ягоду, а про відповідальність і розуміння її важливості в житті, про дотримання правил дорожнього руху й усвідомлення життя, як найвищої цінності людини. Розповідь побудована на реальних подіях, про бабусю, яка продавала смородину, але в бажанні продати ще одне відерце, перебігла дорогу швидкісної траси в недозволеному місці, чим спричинила велику аварію, в якій постраждали люди й навіть загинули. Чи могла передбачити бабуся таку подію? Чи можна було б її уникнути? Чи має «ціну» життя? Якщо так, то яку? На ці та інші питання здобувачі вищої освіти шукають відповіді, переживають, дивуються, міркують, замислюються, чим і розвивають власні креативність та критичне мислення.

Висновки. У сучасній практиці ЗВО у підготовці майбутніх педагогів накопичений багатий арсенал методик навчання, орієнтованих на розвиток особистості здобувачів освіти. Формування у здобувачів установки на необхідність їх застосування у педагогічній діяльності не тільки з урахуванням специфіки предмета, вікових особливостей дітей, але й із акцентом на власну кре-

ативність, виступає частиною загальної моделі діяльності ЗВО в розвитку креативного потенціалу майбутніх педагогів.

Розвиток креативності в майбутніх педагогів передбачає підтримку їх починань, нестандартних поглядів та ідей, інколи навіть кардинальних перетворень у чомусь. Соціальна підтримка з боку викладача полягає у розумінні таких ідей та бажань здобувачів «змінити світ» чи «розфарбувати його фарбами». Підтримуючи здобувачів у їхніх прагненнях генерувати, перетворювати, створювати тощо, необхідно, однак, формувати й почуття відповідальності за такі дії, вміння бачити ризики та оцінювати наслідки від діяльності.

Таким чином, креативність, як гнучка навичка, є універсальною для розвитку особистості та важливою в професійному становленні майбутніх педагогів. Її складники такі як експериментальність, адаптивність, генерування нових ідей є тими інструментами, які допомагають розуміти складність питань, налагоджувати комунікацію, знаходити та приймати рішення, що дозволяє бути компетентним як у професії, так і повсякденному житті.

Література:

- Звіт про майбутнє робочих місць. 2020. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2020/in-full/chapter-2-forecasts-for-labour-market-evolution-in-2020-2025/#2-3-emerging-and-declining-skills>
- Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- Про освіту (2017). Закон України. Відомості Верховної Ради, № 38–39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Словник англійської мови. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/>
- Nisa Gökden Kaya (2021). Fostering creativity of gifted students. *Research & Reviews in Educational Sciences*, 37–54.
- Сухомлинський, В. О. (1976). Сто порад учителю. Вибр. твори : в 5 т. Т. 2. Київ.
- Бондаренко, Н. (2019). Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання. *Молодь і ринок*. № 7 (174), 130–135.
- Sole, D., Wilson, D. (2002). Storytelling in organizations: The power and traps of using stories to share knowledge in organizations. LILA, Harvard, Graduate School of Education. URL: https://www.researchgate.net/publication/242189756_Storytelling_in_Organizations_The_power_and_traps_of_using_stories_to_share_knowledge_in_organizations
- Степанова, Н. М. (2024). Розвиток критичного мислення під час навчання громадянської та історичної освітніх галузей у початковій школі. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*. 2024. № 8 (26). DOI: 10.52058/2786-6165-2024-8(26)-1171-1182

References:

- The Future of Jobs Report 2020. Retrieved from: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2020/in-full/chapter-2-forecasts-for-labour-market-evolution-in-2020-2025/#2-3-emerging-and-declining-skills>
- Kontseptsiya «Nova ukrayinska shkola» [The concept of the New Ukrainian School]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
- Pro osvitu (2017). Zakon Ukrayiny. [About education. Law of Ukraine]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady, № 38–39, st. 380. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
- Dictionaries. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/>
- Nisa Gökden Kaya (2021). Fostering creativity of gifted students. *Research & Reviews in Educational Sciences*, 37–54.
- Sukhomlynsky, V. O. (1976). Sto porad uchytelvi. [One hundred tips for the teacher]. Vybr. tvory : v 5 t. T. 2. Kyiv. [in Ukrainian].

Bondarenko, N. (2019). Storytelling yak komunikatsiynyy trend i vsepredmetnyy metod navchannya. [Storytelling as a communication trend and an all-subject teaching method]. *Molod i rynok*. № 7 (174), 130–135. [in Ukrainian].

Sole, D., Wilson, D. (2002). Storytelling in organizations: The power and traps of using stories to share knowledge in organizations. LILA, Harvard, Graduate School of Education. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/242189756_Storytelling_in_Organizations_The_power_and_traps_of_using_stories_to_share_knowledge_in_organizations

Stepanova, N. M. (2024). Rozvytok krytychnoho myslennya pid chas navchannya hromadyanskoyi ta istorychnoyi osvitykh haluzey u pochatkoviy shkoli. [Development of critical thinking during the teaching of civics and historical educational fields in primary school]. *Visnyk nauky ta osvity (Seriya «Filolohiya», Seriya «Pedahohika», Seriya «Sotsiolohiya», Seriya «Kultura i mystetstvo», Seriya «Istoriya ta arkeolohiya»)*. 2024. № 8 (26). DOI: 10.52058/2786-6165-2024-8(26)-1171-1182 [in Ukrainian].
